

Idéhistorien

Tekne-logi • Tid • Tænkning

Af samme forfatter

*

- ⌘ Filosofinæse og pædagogisk filosofi (2016)
- ⌘ ”Har du talt med din hjerne i dag?” *Klaviatur til teknologi- og videnskabsfilosofi* (2016)
- ⌘ Kropsformernes filosofi – *fra forhistorisk tid til i dag* (2016)
- ⌘ Liebhaverloven (2016)
- ⌘ Værensfilosofiske tvekampe (2016)
- ⌘ Filosofisk kulørbog (2016)
- ⌘ Højre eller venstre om? *Lille håndbog til politiske partiers idéhistoriske oprindelse* (2016)
- ⌘ Den sidste tanke – *gruens sørgmodige talhistorie* (2016)
- ⌘ Kønshistorie (forthcoming)

Bøger fra Liebhaverbog.dk

Ulrik Huusom

Idéhistorien

Tekne-logi • tid • tænkning

Forlaget Liebhaverbøger

Ulrik Huusom

Idéhistorien: Tekne-logi • tid • tænkning

Copyright © Ulrik Huusom og Forlaget Liebhaverbøger, 2019

Omslag: Ulrik Huusom

1. udgave, 2019

Tryk og indbinding: ScandinavianBook, Aarhus

Papir: Inkjet-Silk 130 g

ISBN 13: 978-87-93577-00-8

EAN: 9788793577008

Forlaget Liebhaverbøger
kontakt@liebhaverbog.dk
www.liebhaverbog.dk

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog, er ifølge ophavsretsloven kun tilladt inden for begrænsningerne i overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag i forbindelse med anmeldelser.

Indhold

Forord	8
Kapitel 1: Historiske problemer, <i>med afsæt i palæolitikum</i>	
I. Periodisering og forhistoriske mennesker	12
II. Naturlig versus seksuel selektion	22
III. Memetik, biosemiotik og Darwinkritikere	24
IV. Venusstatuetter	29
Anvendt litteratur	32
Generelt til kildetekster	32
Øvelser: Evolutionær anatomi og idéhistorie samt <i>Kampen om ilden</i>	39
Kapitel 2: Tekne-logier – <i>jagt, kamp, kultur</i>	
I. Europa, Kina og japansk samuraikultur	53
II. Krigens love	73
Anvendt litteratur	76
Bilag: De olympiske lege i antikken	77
Kildetekster	81
Øvelser:	
I-II. Leg med idéhistoriske pile og tegn	86
III-IV. Forfatningernes idéhistorie: Sparta og WW2	89
V-VII. Filosofisk fodbold og etniske hybrider	95
VIII. Hvor længe bør man leve?	100
Kapitel 3: Kosmos – <i>tal, tanke, viden</i>	
I. I tidernes morgen	101
II. Tallenes oprindelse	105
III. Astronomi og kvantefysik	108
IV. Videnskabshistorie	136
Anvendt litteratur	138
Bilag: Fysisk, metafysisk eller mental bevægelse	139

II. Kulturpopulær indflydelse: Konspiration og kosmos	144
Kildetekster	147
Øvelser:	
I-II. Videnskabelig metodegang: Sherlock Holmes-metoder	154
III-VII. Enigma og Manhattanprojektet	158
VIII-XI. Testningens idéhistorie – <i>fejkilder og validering m.v.</i>	165
Kapitel 4: Fra naturens væren til eksistensens natur	
Fra førsokratikerne til Arendt	174
Anvendt litteratur	210
Kildetekster	211
Øvelser: Karakter, 'karriere', roller og dine sidste tanker	218
Kapitel 5: Erkendelsesproblemer – <i>logik, opfindelse, videnskab</i>	
I. Grænser for viden	235
II. Sygdomsbegrebet	243
III. Intelligensforskning: IQ-industrien	247
Anvendt litteratur	254
Bilag: Introduktion til logik og argumentationsteori	254
Kildetekster	262
Øvelser:	
I-II. Filosofisk test	275
III. Idéer og opfinderskab	279
IV. Hvad er det? <i>En bagvendt kunstanalyse</i>	282
Kapitel 6: Bevidsthed – maskine	
I. Fra Descartes til Turing & friends	285
II. Ethiske problemer vedrørende AI og cyborgs	293
III. Big Data – <i>lykken?</i>	302
IV. Mobil kommunikation og Big Data	307
Anvendt litteratur	315
Bilag: Teknoopfindelser	315
Kildetekster	317
Øvelser: Ex machina og zombier	323
Kapitel 7: Krop og køn	
I. Gender og sex	330
II. Matriarkalske samfund og Bachofens <i>Das Mutterrecht</i>	331

III. Ødipuskomplekset	338
IV. John Money, Judith Butler og kønsløse pronominer	340
Anvendt litteratur	347
Bilag: Lille historisk kønsrolleordbog	348
Kildetekster	348
Øvelser:	
I-III. Kønskamp?	356
IV-VI. Feminismus	363
Kapitel 8: Natur – land – by: arkitektur og etos	
I. Naturhistorie	366
II. Institutioner, automobilkultur og skyskraberen	374
III. Naturteori og Biosfære-2	384
IV. Antropocæn og mediealarmisme	388
Anvendt litteratur	397
Bilag: Partidannelsernes historie	397
Kildetekster	402
Øvelser: Arkitekturens idéhistorie og loven	419
Kapitel 9: Sprog og skrift – <i>kulturbogen og æstetik</i>	
I. Sprogets og skriftens ophav	432
II. Bogen og papiret	438
III. Skole, medier, moder og æstetik	449
IV. Citationshyppigheder	453
V. Den Sorte Diamant (KB) og moderne kunst	458
Anvendt litteratur	461
Bilag: Når hovedet er hatten	461
Kildetekster	465
Øvelser:	
I. Lærerspsyko og <i>Det forsømte forår</i>	471
II. Sjøv På Værkstedet imellem idéhistorie og tekniske fag	474
III. Kunstparameterspil: Hvem har lagt den største lort?	475
IV. Undervisning uden facitliste	477
Efterskrift: Anledning: Idehistoriens filosofi	479
Register	488
Appendiks: Idehistoriens verdenskort	494

Forord

*Uden filosofiske læsninger,
ville jeg ikke være nået frem til løsningen.*

(Albert Einstein)

"Glemmer du, så husker jeg hvert et ord". Mvh. idehistorien

(B. & A. Müller, 1932)

Det er af darwinisten Julian Huxley¹, blevet hævdet, at ideernes historie er som Charles Darwins evolutionsteori, kun de stærkeste tanker overlever, traditionen, at der foregår et udskillelsesløb, som i naturen² – 'en kamp for tilværelsen' hvor nogle må vige for 'sammenhængens skyld'. Her skal straks iles til med indvendingen, at Darwin omtalte de mest 'egnedede', og oversat til ideer, skal der tillige opponeres derimod, for om kun de mest egnede tanker skal overleve, vil det blive i et minimalformat, letfordøjeligt og tomt for kaloriusindhold; de herskende magter har talt, og får i reglen mest på-, tale- og definitionstid til tilrettelæggelse af deres ønskede 'sammenhæng'. Denne bog om ideernes historie udmærker sig bl.a. derved, at herskende og ofte tilfældige og uoverlagte hobby- og partipolitiske dagsordner ingen indflydelse har på indholdet, den er hinsides partipolitik, akademiske mode-

---

¹ J. Huxley og en gruppe forskere (G. Barry, J. Bronowski, J. Fischer & A. Quinton) i: Verden omkring os: Ideernes historie. (Growth of Ideas, 1965). Gyldendal, Kbh. 1966: 9.

² For så vidt Heraklit, E. Burke, Schopenhauer eller Spenglers tanke.

retninger og andre tilfældige bølger og skulp i 'tiden'. Her skal blot blive inddraget emner, anset for *alment væsentlige, værdifulde og æstetiske*. Lidt af en påstand kunne det hævdes, og det skal vi³ jo så komme tilbage til (også i efterskriften). Ideers gyldighed, deres sandhedsværdi, yndes det af idehistorikere at se stort på⁴, her henviser man til filosofferne o.a., det skal vi anse for en fejl disposition, idet de fleste fagfilosoffer i vor tid netop har et skud idehistorie nødig, og viceversa. Det må fremhæves at nærværende idehistoriebog adskiller sig fra flertallet ved at være (logisk) diskuterende, regel- og grundlagssøgende samt didaktisk-pædagogisk i kombination med 'rigtige' og righoldige kildetekster og illustrationer. Altså et forsøg på at være både sober-seriøs og pædagogisk frisk. Begge dele kan man af indlysende grunde ikke være *hele* tiden. Baggrunden for emneinddelingen har desuden været, hvad der har syntes at mangle i hidtidige alment-historiske, idé-, teknologi- og videnskabshistorier m.v. Et bredt, seriøst, spændende og ikke mindst væsentligt, og dog lille og overskueligt emneudvalg.

Historikeren Roy Porter, professor i medicinens socialhistorie, noterer sidst i indledningen til sin omfangsrige *The Greatest Benefit to Mankind – A Medical History of humanity from Antiquity to the Present* (1997), at det for historikere for enhver pris gælder om at undgå 'anakronismer, dømmesyge og historisk bagklogskab' – jah, skal det indvendes, for medicinere, af hvilke ingen garanterer ufejlbarlighed inden for et felt karakteriseret ved konti-

---

³ Når det allerærbødigste pronomen "vi" i det følgende anvendes, da blot henvendt til læseren, hvad enten vel- eller vrangvillig. 1-2-mange, ingen taget til fange.

⁴ Det gælder det overvejende flertal af idehistorikere i Danmark og Norge, der bekender sig til varianter af socialkonstruktion, også fx Trond Berg Eriksen: *hva er Idéhistorie*. Universitetsforlaget, Oslo 2003: 19.

nuerlig udvikling og sygdomsfelter, der ikke gælder universelt, for idehistorikere gælder derimod, for enhver pris, at undgå naiv og overfladisk krønikeskrivning: den ukritisk populære og indholdstomme manegeklavn kan få 'tiden' og tankestrømmen til at standse for en stund, men bemærk, bagefter, griner som bekendt hverken klavn eller publikum, det er ingen tjent med, antagelsen om en 'ren' og uberørt skildring er naiv, kun den beskrivelse, som samtidig bedømmer og justerer, påviser eller afviser hvorvidt indgående fornuftssandheders nødvendighed er tilfældet i sit behandlede emne (eller såkaldt *dybdegrammatiske reglers nødvendighed*, med en af filosofihistorikeren Justus Hartnack yndet betegnelse), bringer værdi; resten forbliver overvejende cirkulære tomgangsscenerier.

Idehistorien udvikler sig bestandigt, skulle somme af bogens grundantagelser over tid vise sig overanstrengt – som er enhver idehistories iboende grundkår – da vil de(n) under alle omstændigheder have vakt eftertanke, eftergåen i sømmene, diskussion og vurdering, og derved have nået sit didaktiske mål. Og alligevel er sol og vind blevet ligeligt og så rigeligt fordelt.

Den i bogens undertitel nævnte *tekne-logi*, henviser til den oprindelige betydning af vor tids uspecificerede betegnelse 'teknologi': *tekne* og læren derom i alle dens afledninger, (-logi), transskriberet efter oldgræsk τέχνη [*téchnh, technê, téchni*], medens *tid* i vid betydning, således både historisk tid og filosofiske tilgange til tidsbegrebet, *tænkning* i ligeså bred idehistorisk-videnskabelig forstand herunder specifikke forklaringsmodeller på fænomenet 'tænkning'. Alle kapitler består af en samlet emne-, ramme-, analyse- og diskussionstekst, dertil bilag, dernæst følger kildetekster og sidst øvelser. Rammeteksten (og kildetekst) er alle i udgangspunktet opbygget kronologisk, hver for sig og mestendels indbyrdes, med rammen i Kapitel 5 og 6 som undtagelser. Kapitlerne

hænger sammen i par: Kap. 1-2 (mennesket og redskaber), 3-4 (tanker, viden og væren), 5-6 (bevidsthed, erkendelse, maskine), 7 (overgangskapitel om krop og køn), 8-9 (natur og kultur), samt forord og efterskrift (tanker om idehistorie). I alle kapitler indgår spørgsmålene *hvad* og *hvornår* (tid), *hvorfor* (tanke) og *hvordan* (tekne). Med andre ord indgår det historiske samfunds perioder, hvad var de optaget af, deres tankesæt, forklaringsmodeller og vurderinger samt ikke mindst deres redskaber og redskabslære (teknologier). Distraherende bokse, farver og irrelevante illustrationer er stiltiende søgt omgået; bogen søger ikke at være et salgskatalog, anlagt på éngangsoplevelser. Tillige er store overskrifter udeladt, bogen er heller ikke et formiddagsblad. Oversigter er henlagt i bilag og øvelser. Øvelserne er gennemgående varierede, hvoraf nogle især sigter til selvstændige aktiviteter og tænkning. Øvelserne er i reglen gennemillustrerede mens kilde-teksterne det bredest tænkelige udvalg udi læsevenlighed inklusiv fremmedsprogede smagsprøver og udfordringer, hvoraf nogle oversat til lejligheden. Begge dele er også lagt an på ansporing og motivation. Registeret er holdt kort og af hensyn til overblik og pladshensyn, tematisk ordnet. Desuden er såkaldte dekorationsapostroffer gennemgående udeladt i forkortelser, herunder forkortede taltegn (eksempelvis: 50erne).

God fordøjelse.

Ulrik Huusom,

Skov-Torup, d. 11. februar 2019.

[Med opdateringer indtil 14.8.19]

Kapitel 1

Historiske problemer, med afsæt i palæolitikum

I. I det følgende skal vi lægge for med en *pointeret diskussion* af emnet **periodisering** inden for historie, alle historiefag opererer med visse grovskitser for overblikkets skyld. Betoningen skal især ligge på såkaldt *førhistorie*, den historiske tid før begivenheder registreredes efter en moderne målestok. Allerede i antikken anvendte historikeren Hesiod betegnelserne guldalder, sølv-, bronze- og jernalder; sidstnævnte nedvurderende om sin samtid. En senere tid anvendte inddelingen i oldtid og moderne tid, med reference til hhv. Det gamle og nye Testamente, med tidsangivelserne før og efter Kristus eller før vor tidsregning (= "0"). Den kulturelle selvtillid ekskluderer de talrige andre kalendere (jødisk, muslimsk, indisk, kinesisk osv.). I moderne tid har naturhistorikere forsvaret ideen om i stedet at inddele i træaldre. I oplysningstiden kom den kendte inddeling oldtid, middelalder og moderne tid på bane. Baggrunden var opfattelsen af en determinerende tid, der havde indbyggede mål: Augustin, overgangsskikkelsen imellem antik og middelalder opererede med 7 tidsaldre (5 fra Adam til Kristus, 6 til verdens ende og et 7. tusindårsrige ækvivalent med ugens 7 dage). Tanken overtaget af oldtidens tanker om naturens cykler og de tidligste kristnes forestillinger om en guddommelig plan. Determinerende historieteori gik igen hos Hegel og Comte, der skelnede imellem overgangen fra mytos, metafysiske systemperioder til en naturvidenskabelig periode (siden udbyggede han med en 4. religiøs overbygning, den positivistiske kirke). Hegel havde skelnet imellem verdensåndens udfoldelse igennem trinene hos orientalerne, grækerne, romerne og slutteligt germanerne. Den marxistiske historiematerialisme

varierede tanken igennem kapitalens udviklingsgang hen imod et klasseløst samfund styret af visse økonomiske love under parallel inspiration af Newtons naturlove. På samme vis sammenlignede Spengler (1918/22), der bliver hevet ud af mølposen en gang hvert tiår, forgangne og aktuelle kulturer, han hhv. diagnosticerede og afskrev i fire faser (fødsel, opvækst, alderdom og undergang). Den skeptiske undergangsstemning kan også spores i ny-modenstermen 'postfaktuelt', hvis benævnere drømmer om en illusorisk forgangen faktuel periode, en vidensguldalder; det har vi til gode. Også *oplysningstiden* forestillede sig fremskridtet lig paradisendemålet med totalfaktisk opnået viden, i kraft af menneskenes fornuft, arrogancen er stor, indsigten lille, om *fornuft* er iboende ethvert menneske, står det i skærende kontrast til begribeevnen af samme, endnu har man ikke set millioner-milliarder mennesker være enige, medmindre de totaliseres dikteret samme; Kina og USSR som eksempler. I moderne tid vandt den materialiserende historieskrivning genklang igennem arkæologen Christian Jürgensen Thomsen, der på National Museet begyndte at inddele udstillinger og arkiver efter materialets fysiske beskaffenhed: stenalder, bronze-, jernalder osf. (1819). Inddelingen er blevet stående i de tilsvarende inddelinger: palæolitisk, mesolitisk og neolitisk tid, med henvisning til stenalderen og redskabsbrug. Hovedsageligt redskaberne resterer, det er blevet forskernes og tidens hovedsigte, afspejlet i betegnelserne maskinalderen, det industrielle gennembrud osf. anset for fremskridtsperioder, hvorved forgangne tiders ideer, institutioner og kunst negligeres (fx Cro-Magnonernes fresker og musik¹, neandertaler-

---

¹ Man har fundet fløjter i deres besiddelse, vi kender imidlertid ikke redskaberne funktion, musik, skræmsel, andet, måske en art dyrefængerfunktion (måske endog til at slå krigstakter an, som spartanerne, se Kap. 2). Darwin ansatte musik, fuglesang og dans i kategorien: parringsriter, kun hanfugle fløjter eller

nes døde kult og huleinteriør). Man bedømmer en historisk tid på dens redskaber ud fra sin egen tids målestok og moral, J. Jayes ansatte tilmed bevidsthedens ankomst hos menneskene til først at indtræffe i antikken (1976). Historisk har tanken hos flertallet syntes at være, at først med sumerne begyndte historien (læs: kulturen, også fx de nutidige McClellan/Dorn, 19). Som Toynbee anførte, er en sådan periodeinddeling for det første suspent der ved at den anser sig selv for del af fremskridtet, hovedsageligt gør brug af empiriske beviser, appellerer til forudfattede populære meninger (*tecnic* som hurrafænomen), hvorved den underordner forgangne kulturer og ikke mindst mennesker, som lavererangerende, *Homo faber* sættes højest, medens *Homo pictors* kunst nedvurderes (147 f.). Diskriminationen går igen i betegnelserne Homo x, der først med dobbeltkonfekt anses for at toppe med Homo sapiens sapiens for > 200.000 år siden. ([Arten/fænotypen] *sapientia* = erkendelse, viden, tanke. [Genotypen] *Homo* = menneske). Tillige ligger der en tidsbunden diskrimination i selve betegnelsen Homo sapiens (udtænkt af Linné, 1758): homo afledes af hominem, hankønnet, medens sapiens af *smag* (sapere), så at dobbeltkonfekten leder til dobbelt så god smag (udi egen kønsmag)², vel arrogant når Linné samtidig indordnede racen under pattedyr (mammalia = moder-brystet). Der kunne ligge en paradoksalitet i at Homo sapiens neandertalensis havde større hjer-

---

spætter, måske blåhvalers differentierede sang, ikke kun er kommunikation, men til for at imponere hunnerne.

² Feminister har ganske vist forsøgt sig udi at indvinde en anelse terræn ved at udlæse skandinavisk 'man' som etymologisk afledt kvinde, som tysk 'minne'-sang frembragt af kvinder, ligesom Jóns saga Helga, hvor 'mansöngur' er en kvindesang. Jf. Helga Kress, Nordisk kvindelitteraturhistorie, bd. 1, Rosinante/Munksgaard, Kbh. 1993, s. 24. Men selv dér, afgav hankønnet historisk ingen indrømmelser, som i enhver nudansk ordbog: man(d); kvinden var en lavere rangerende underart – et 'kvindemenneske'.

ner end sapiens², og dog er forholdet som forholdet imellem kvinders og mænds hjernerumfang i vor tid, hvor ud af alligevel ingen-sinde entydigt vil kunne udledes, at ét køn (eller en art) skulle være mest intelligent. Helt op til årtusindeskiftet har man fortsat anset Cro-Magnon for 'elegant' mens neandertal(ere) for 'plump'. Haeckel foreslog betegnelsen *Homo stupidus* (1866) om neandertalerne (først fundet 1856). Selv Darwin noterede i *The Descent of Man*, at han anså det moderne menneske for at være efterkommer af barbarer. Til sammenligning kan neandertalensis have været overmennesker, der overvurderede sin(e) styrke(r). (*Homo sapiens sapiens'* hjerne er omtrent 3 gange større end forhistoriens førmenneske 'Lucy', dobbelt så stor som jægeren *Homo habilis'* hjerne og ½ gang større end *Homo erectus'*)³. I vor tid må vi trods alt formode at neandertalerne enten bukkede under for *Homo sapiens* eller blot assimileredes med samme. Tesen om medbragte sygdomme, antages i dag for tilbagevist, idet neandertalerne kunne overdrage resistens til *Homo sapiens*.⁴ Desuden anslås det at de videregav sterilitet på den mandlige side og havde mindre udviklet strubehoved end det moderne menneske, hvilket kan have reduceret deres udvikling af kommunikationsformer (heri adskiller *Homo sapiens* sig især fra aber). Psykologen

---

³ Hjernerumfang i cm³ hos voksne: Pan troglodytes 366,4, chimpanse 355/396 (hun/han), orangutang 366/424, Australopithecus africanus 442, gorilla 458/535, *Homo habilis* 752, Javamennesket/*Homo erectus erectus* 895,7, *Homo erectus pekinensis* 1043, og *homo sapiens sapiens* 1300/1395,1. (Efter V. Reynolds: *The abes*. N.Y. 1968, R. Passingham: *The human primate*. Oxford, 1982).

⁴ Nylige dateringer af 2 kranier fundet i d. sydlige Grækenland, Apidinagrotten i 70erne, er netop sat til c. 210.000 fvt. for *Homo sapiens*, og c. 170.000 fvt. for neandertalerskallen, hvorfor det udlægges til at det moderne menneskes nærmeste slægtning var i Europa før neandertalerne. (*Nature*, 10.7.19). Et induktivt problem, der lige såvel kunne gøde grunden for en teori om et erobret relikvie fra Nordafrika (en gammel kranieskal), som dem fundet i Marokko (> 300.000 år gamle *Homo sapiens*), så længe et DNA-kort ikke er kortlagt.

J.M. Baldwin foreslog (1902) at der kunne ligge en evolutionær og selektiv overlevelsesgevinst i at blive en dygtig sprogbruger, udviklingen vil derved kunne fremspeedes i selvforstærkende 'feedbacksløjfer' når sprog og hjerne udvikles i parløb. Den ligeså værdiladede betegnelse 'førhistorie' er i moderne tid skiftet ud med betegnelsen *Deep history*, det gør det ikke bedre, derved hænger historikeren fortsat i en materialiserende antropocentrisme, når arkæologi sættes lig med dybde. Fulgt til sin logiske ende bliver et geocentrisk verdensbillede derved sat i centrum, for når det dybeste ligger under jorden, bliver Jorden centrum, og Jordens geologi og kerne omdrejningspunktet; det er imidlertid (også) en idehistorisk fejlposition. Betegnelsen *Deep history* spiller tillige på *Deep state* (altså en værdiansættelse) og opponerer imod forgangen *metahistorie*, teori om historien (og historieteori), der logisk set må være dybest. Betegnelsen *palæontologi* afspejler tillige en senere tids definition af ontologi (to-on, værensgrunden) som værende materiel, altså stengrundslære. I antikkens 6. årh. gjaldt *to-on-logi* det værendes *væren* (jf. Kap. 4). Når disse udviklingsgange ofte end ej problematiseres, forbliver historikeren forkyndende. I sin oprindelige græske definition og betydning udsagde historikeren 'visheder'. På latin udlagdes historikeren som hhv. kyndig, vidne og dommer, det forbliver noget af en tilsnigelse når vi samtidig ved at betegnelsen er i familie med romersk *histrionia*, skuespilkunst, beretterkunst, udlagt som var det præsters forkyndelse, oprindeligt var *histrion* imidlertid etruskiske slaver, der i grunden ingen grund havde til at udtale sandheder når deres livslængde blev sat på spil, under historie-spillene. Man ikklædte sig masker, altså et politisk spil, for gallerierne. Her har vi historikerberetterrollens oprindelse. Vi skal af princip derimod antage at historikeren derimod, især når det kommer til forhistorien, altid befinder sig i en begrænset historisk

fortolkningshorisont (kaldt den hermeneutiske cirkel). Også de fysiske artefakter (redskaber, kunstgenstande osv.) må fortolkes.

Tilbage til de forhistoriske mennesker: et andet generelt problem ved emnestørrelsen har i reglen været den manglende bevisføring, de tidligst registrerede fossilfund er fra første halvdel af d. 19. årh. For hver gang man finder nye fossiler må periodeinddelingen rekonstrueres, man gør altså brug af induktive processer, der også kan anses for problematisk. Ofte er fossilerne ganske unge repræsentanter af en art og kan bære præg af at have været begyndere, svage eller tilskadekomne, hvilket samtidig kan forlede til at slutte – ikke nødvendigvis med rette, at denne art er mindre begavet. Når antropologer samtidig har sammenlignet de forhistoriske kulturer med nutidige natursamfund, lades i reglen ude af betragtning, at sidstnævnte jo er endog ganske meget på forkant udi tusindevis af senere øvelsesår tillagt generationernes nye erfaringer sammenlignet med de forhistoriske kulturer, og sjældent i moderne tid lever i isolerede tidslommer. Hertil kommer idehistoriske misforståelser på området: Darwins overgangsfossiler, de såkaldte 'missing link' (R. Chambers' betegnelse, 1844) overskygger i reglen forskningen, der er blevet en jagt på linket imellem aber, menneskeaber og mennesker, desuden eksempler på adskillige videnskabelige fejltagelser eller hoax' (Piltdownmanden, dele af skelletet til 'Lucy', Pekingmanden, der blev til kvinden 'Nelly', Homo habilis blev ved nye fund i 1980'erne reduceret fra 1,5 meter til en 1 meter høj abe, Pithecanthropus' lårnogle var fra en abe, hvorved skabningen ikke har gået oprejst). Graverende eksempler kan findes i *Forbudt arkæologi* (M. Cremona/R.L. Thompson, 1994/2006). Forfatterne tilføjer palæontologiens formelle vanskeligheder: fossilers stratigrafiske position/jordlaget, når fossilet er blevet taget op har vi kun finderens udsagn for hvor det var, fundstedet bliver med tid-

en ødelagt af erosion, minedrift, byggeri m.v. eller umuligt at finde, hertil kommer geologiske og landskabsmæssige forskydninger: jordskred, genopfyldte regnkløfter m.v. Ligger fossiler for dybt sedimenterer de. Data som ikke bekræfter forskerens tese, forties måske, offentliggjorte kranier forsvinder på mystisk vis efter indvendte kritikpunkter (fx Foxhall-kæben, 'maureren', Beijingmennesket), andre fund indrapporteres ikke, idet forskerne måske ikke antager det for muligt at artefakten lå i korrekt jordlag, desuden anses ofte fejlagtigt at nutidigt udseende knogler ikke kan være gamle. På samme vis baserer karbonprøver, kulstof-14-dateringer og andre radiometriske metoder sig altid på *afvejninger og fortolkninger* og dataene kan være forurenede af andre materialer. (Ov. anf. 8 ff.). Hertil kommer at C-14-dateringer, der alment anses for en hurravidenskabelig teknologi, med tiden viste sig at regne temmelig upræcist når man opererer med artefakter ældre end 500 fvt. grundet Jordens magnetfelt, som californiske sequoia-træer med over 5.000 årringe afslører. I løbet af 5.730 år mister organismer halvdelen af det radioaktive kulstof det har optaget i sig, som hidrører fra bestråling fra verdensrummet omdannet i atmosfæren. Kernevåbensprængninger siden 1945 påvirker mængden af karbon i atmosfæren og dermed C-14-undersøgelser. Fysikeren Bente Philippsen (AU), melder at historiske redskaber, fx lerkar og keramik, som har været i berøring med fisk, også påvirker C-14-prøver, fisk som henlever i hårdt vand indoptager mindre radioaktivitet hvorfor C-14-prøver kan måle op til 2.000 år forkert.

Darwin var imidlertid påpasselig med at konkretisere hvad han egentlig henviste til i sin lære, det manglende link var netop *manglende* og møntet på et fiskelignende hermafroditisk (eller oprindelig intetkønnet) væsen, som han skrev til Charles Lyell (1860). Thales havde udkastet samme evolutionstanke 2500 år

før, der går igen i jødernes Talmud. I vor tid antager naturvidenskaben at livet er opstået i kraft af molekyler, i skyer i universet, dumpet ned i en vandgrød på Jorden, hvor molekylemasser siden har udviklet sig i forskellige retninger, vi aldrig får opklaret, idet de ikke afsætter fossiler. Det anslås at de molekylestrengene (som DNA), der var bedst til at reproducere sig selv, vandt i darwinisk forstand kampen i grødmassen om fremtiden. I Darwins evolutionshistorie indgår tanken om at arter udvikles over tid, de tilpasser sig efter egenskaberne i d. omgivelserne, hvorfor oprindelige træk forandres over tid. Fossile efterladenskaber af overgangsskikkelser imellem primater og mennesker vil altså ikke kunne erlægges, de har udviklet sig uafhængigt af hinanden i forskellige habitater. Tanken om *Survival of the fittest* oversat til 'Superman' (modsat bedst egnede/tilpassede), der ikke er Darwins eget udtryk, men H. Spencers, har tillige historisk forplumret området, samtidens mennesker har helt op til slutningen af d. 20. årh. anset sig for overlegne i d. uddøde menneskeracer. Dog noterer Darwin i *The Descent of Man*, at: 'Begge køn burde afholde sig fra ægteskab, dersom de i en fremtrædende grad står tilbage legemligt eller mentalt' (jf. Kildetekster). Det er fra flere sider foreslået, at det moderne menneske (*Homo sapiens sapiens*) i bund og grund er racist, vor evolutionære nærmeste forgænger *Homo erectus*, der geologisk er dateret til at have levet i istiden (indtil 2 mio. år siden), og hos hvem der ikke har været særskilt forskel på størrelsen imellem kønnene, skal have været et flokvæsen, man er enige om var samlere, jægere og brugere af ildsteder. Ifølge insektforskeren Robert L. Smith kan deres floklevvis have udviklet et mere promiskuøst samliv modsat deres forgængere Sydaberne, de indgik måske i forbedrede tuskhandler osv. hvilket samtidig ifølge Smith har udviklet deres kønsorganers størrelse sammenlignet med forgængerne (i snit dobbelt op i d. gorillaer, ny-

fødte mennesker vejer 1,5 kg mere end nyfødte gorillaer, der til gengæld skal være kønsmodne som 8-årige), såkaldet fælleskabsseksuel omgængelighed har ledt til en sædkonkurrence imellem hannerne, jægertilværelsen har blot styrket denne. (Margulis/Sagan, 56). Hunnerne, der anslås – vi ved ikke om med rette – har været samlere, der med tiden har afkrævet og hypnotiseret hannerne til løfter om fast kødtildeling mod parring, har styret den seksuelle selektion (til dels Darwins opf.). Evolutionsbiologerne Margulis & Sagan foreslår, at Homo sapiens med tiden kan have opløst jægersamfundets institution med introduktionen af jaloux monogam livsførsel, og at de omgængelige Homo erector ikke har været påpasselige med deres hunner, hvorfor en racistisk og sexistisk praksis fra Homo sapiens' side kan have udryddet dem med tiden (60). Disponering for jalousi udvikler potentialet for voldelig livsførsel over for alt fremmed. Margulis & Sagan henviser fx til det historiske fænomen at herremanden lå med fæstebondens brud på bryllupsnatten. En patriarkalsk samfundsorganisation har fundet sin 'orden'. Betegnelsen 'far' anslås oprindeligt at være afledt af 'ejer', fædrene kom med tiden til at eje mødrene og afkommet. Med ægteskaberne, agerbruget og ejerskabet kom lovene ind i verden (nomos, lov = markskel), og derved moralen over for alt moralsk afvigende, fx de promiskuøse Homo erectus, fangenskab over for vogtere (af skel og hunner), forpligtelser over for tidligere fællesdeling.⁵ Den historiske fremstilling har typisk anset fortidens menneskeracer for stereotype stenaldermænd og -kvinder, med et hav af børn. I moderne tid er endog nyligt blevet fremsat teorien om at kontinuerlig graviditet, som hos stenalderfolkene, holder brystkræft stangen. De histor-

---

⁵ Den første eksplicite samfundskontrakt tillægges antikkens Hippias. Tiden før aftalerne, forestillede Hobbes sig som bekendt ved en *naturtilstand*. Måske ret beset Hobbes' tvingende hypotese til accept af royal enevælde.

iske forhold viser imidlertid at stenalderfolkene i snit levede 20 år (og kvinder ofte kortere grundet barselskomplikationer, lader mange fund til at bekræfte), hvorfor hunnerne maksimalt kan have haft 4-5 børn i én levetid. Man har også forestillet sig, at der har været udbredt religiøs kannibalisme, snitspor i nogle fundne knogler og kranier kunne derimod snarere tyde på skalperinger, ifølge den franske palæontolog André Leroi-Gourhan, der pånødder at fare med lempe ift. forestillinger om religiøse karakteristika påhæftet kannibalisme. (Leroi-Gourhan, 60).

Darwin er med rette blevet kritiseret for en kønsdiskriminerende opfattelse, således var samtiden, og de kilder han lod sig inspirere af: især Lamarcks antagelse af nedarvede egenskaber, Darwin dog fraveg, og svenskeren Linnés planteinddeling af betydning for Darwin. Også Rousseau havde allerede fremsat formodninger om at nutidens mennesker nedstammede fra aber, Spencer fremsatte en spekulativ evolutionsteori og Malthus en teori om opspeedet formering over for langsommeligere fødefremstilling, han analyserede ift. sociale klasser (hos Darwin oversat til racer). Carl Linné inddelte derimod planterne i slægt og art, og typisk i 2 køn, han- og hunkøn (monogenese), blomster med x-antal støvdragere beskrev han som x-antal mænd i et brudekammer hypnotiseret af duftene. Den oprindelige celledeling, der ledte til menneskets evolution ligger bag vort allesammens uvidenhedens slør, hvor 2 ens individer opstod, kaldt hhv. moder- og dattercellen, ved en kønsforskellig forening opstod en 3. arveanlægsblanding, der igennem evolutionen ledte til mennesket. Linné derimod antog at arterne var blevet skabt én gang for alle, den tanke måtte Darwin bryde med. Eftertidens fossilfund har ikke kunnet bekræfte Linné o.a. i deres formodninger om enslignende artsfæller i ur-fortiden, kun i ganske få tilfælde har arter ikke udviklet sig. Han fastholdt dog at hunnerne valgte de hanner som

allerede havde besejret sine modstandere, det af Darwin benævnte 'kvalitetsvalget', derved overså han, at hans udgave af parringsselektionen løb tør for mening, hunnernes egenvalgte indflydelse er tydelig, også iblandt dyr (fx mhp. hanners dekorative træk). I vor tid vælger kvinder tilsyneladende balder til fordel fra mænds kønsorganer, medens mænd vælger imellem balder og bryster. Skal man følge D. Morris' baldeudviklingsteori, om en evolutionær gang fra abebalder til oprejste kvindemenneskebryster, må kvinderne i sine valg derved mest være i berøring med abeafstamningen. Hvorvidt de selvstændige kvindevalg også har været tilfældet i menneskenes nære fortid, fra senpalæolitisk tid, skal vi vende tilbage til i Kapitel 7, om krop og køn.

II. Naturlig versus seksuel selektion: af afgørende og fortsat om diskuteret betydning er afklaringen af hvorvidt udviklingen foregår naturligt eller per selektion. Spørgsmålet er yderligere belastet af den historiske socialdarwinisme, der fejloversatte 'survival of the fittest', til 'superman' understøttet af Spencer og Malthus' aristokratisme (oversat 'de bedste'), hos hvem samfundets sociale underklasse fik tildelt sulterollen når begrænsede ressourcer herskede. Tanken blev grobund for biologisk racisme, degenerationsteori og eugenik idet Spencer tillige baserede sig på Lamarcks formodning om nedarvede egenskaber. For Malthus gjaldt det frygten for at befolkningstilvæksten langt oversteg fødevareresourcerne, populært beskrevet som en geometrisk befolkningstilvækstsprogression, mens ressourcerne aritmetisk. Hvorfor Malthus anbefalede at de fattige skulle decimeres. Han noterede dog aldrig hhv. geometrisk vs. aritmetisk i hovedværket (1797 ff.), derimod at fødevarer udvindes i takten: 1, 2, 3, 4 etc., og *aflønningen* aritmetisk, medens afkommet i trinene 1, 2, 4, 8 etc. (UH: Filosofisk veto, 187). I moderne tid har D. Parfit anskueliggjort diskrepansen iml. i- og ulande i grafiske afbildninger af forskellige sam-

fundstyper. Dilemmaet har forløbere i bl.a. McTaggart (1927). Det viser sig at befolkningsrige nationer har lavere livskvalitet vs. befolkninger med færre indbyggere, der nu illustreres i en høj 'slank' søjle, medens de befolkningsrige i en lav og bred søjle. Parfits konklusion følger denne formdiskrimination under forbehold af at den høje sænkes en anelse, medens den lave hæves tilsvarende. Kritikken er omfattende (jf. UH, *ibid.*, 97-110), vi skal her nøjes med at henvise til en amerikansk Harvard-undersøgelse fra 2011, af amerikanske middelstandsborgere af begge køn, udvalgt iblandt hhv. Bushs og Kerrys vælgergrupper (2004): det interessante blev, at det overvejende flertal iblandt begge (92-94 %), ønskede en samfundstype hvor de fattigste 20 % ejer 10 %, de rigeste 33 %, mod modellen hvor de rigeste 20 % ejer 48 %, og de fattigste 0,01 %. I virkeligheden var der tale om hhv. Sverige over for USA: hvor 1 % i USA ejer 50 %, 20 % ejer 84 % (51 % i Sv.). (M.I. Norton/D. Ariely. *Building a better America. Perspectives on Psychological Science*, 6, 1: 9-12). (Mere til neomalthusianisme – der er radikalt forskellig fra Malthus' udgave – i Kap. 8). Det omtvistede spørgsmål er imidlertid fortsat hvorvidt naturen afspejler programmerede værdisæt, og hvorledes 'mest egnet' (overlever) skal tolkes. Når det kommer til Darwins seksuelle selektion, anser fugleforskeren Avishag & hans hustru Amotz Zahavi den for bekræftet hos dyreformer, hos hvilke 'stærke' individer formår at tillægge sig handicap og alligevel overleve, hvorfor de siden vælges af hunnerne. Her hersker altså ikke mest egnethed derimod mest 'skønhed' i hunnens øjne. Fx elefantsnablen og påfuglehannens overmægtige slørhale. Førstnævnte er imidlertid intet handicap, tværtimod og påfuglehannens hale kan ligeså vel udtrykke såvel potens som skræmsel (udi hhv. farve og måske forstørrede skræmselsøjne i farvedesignet). Når Zahavi-parret tillige associerer *altruisme* med handicap, falder de tilsyneladende i en konta-

minationsfælde, moralegenskaber og fysiologi matcher sjældent i indholdets substans. Alligevel kommer Darwins seksuelle selektion i konflikt med sin samtids kønsroller, dengang og siden antikken valgte mændene kvinderne. Der er kun ganske få historiske eksempler på kvindelige egenvalg af partner i mændenes historieudlægning. Når det kommer til fysiske handicap hos menneskene tæller store kvindebryster, hos flertallet imidlertid blot i dieperioden. Morris har foreslået at areolaen kunne gøre det ud for skræmselsøjne (den varierer dog temmelig meget hos individerne. Se kritikken i UH: Maxima Amoralia, 2016). Hos mænd tæller overudstyrede penisser som handicap, de længste (70ernes pornoaktør, John Holmes, tæller som eksempel), opnår blot blød erektion, der kun sjældent leder til ejakulation og deraf foranlediget befrugtning (i naturen). Det er af mange Darwinforskere hævdet, at udviklingen af især 'skønhedsvolumen' hos hannerne bærer i sig træk for hunnen til at spotte graden af socialnydelsespotentiale hos hannen. Antagelsen kan findes i flere varianter, imidlertid lader de til at overse, at hannernes energiske poseren, ikke nødvendigvis afspejler opmærksomhed på hunnernes behov, hunnerne overlades ikke sjældent til yngelplejen, efter paringen. Antagelsen om at menneskenes udvikling afhænger af hunnernes seksuelle præferencer overser tillige, at hunnerne ikke nødvendigvis vælger mest sexet, derimod mest underdanig, hvem feterer og opvarter hende mest? Måske den svageste, der ikke altid kan udelukkes måske også at være den 'dummeste'. Dette kontroversielle spørgsmål vender vi tilbage til i Kap. 7.

III. Mem: Biologen Richard Dawkins (Det egoistiske gen, 1976), der repræsenterer en streng darwinistisk adaptationisme, beskriver evolutionen som genernes tyranni, at generne selekterer, de søger at genkende, bevare, kopiere og forøge sit antal, medens krop-

pen tilpasser sig⁶. Positionen grænser til genocentrisme. Kun *Homo sapiens*² er det lykkedes at komme hinsides genernes determinerethed. Gould har indvendt at den naturlige darwiniske selektion imidlertid ikke kan 'se' generne, den må henholde sig til kroppe, som den kan anse for at besidde visse styrker (Gould, a, 17). I moderne tid ser Dawkins imidlertid et nyt tyranni: mem, kulturelt vandrende ideer, de udfolder sig, ikke genetisk i første omgang, men kulturelt tvingende: religiøse, politiske, sproglige (idiomer) og moder inden for kunst, videnskab, gastronomi og beklædning. De er alle karakteriseret ved copykultur. I nyere tid har han kaldt mem for en virus med antydningen af en biologisme. Anset som en biologisk arv, gendriver memteorien sig imidlertid hastigt: adopter et barn fra en anden verdensdel, og hun vil aldrig overtage sine biologiske forældres kultur, derimod sine plejeforældres.

Biosemiotik: biokemikeren Jesper Hoffmeyer m.fl. har siden 1990 forsøgt, delvis i opposition til neodarwinismen, at argumentere for at biologien på mikroplanet kommunikerer vha. tegn, symboler søges sat i stedet for newtoniske naturlove anvendt på 'livet' herunder det psykofysiske område. Darwin ville imidlertid næppe have været uenig, evolutionslæren er netop indeterministisk når det kommer til selektion. Hoffmeyer baserer sig bl.a. på den estisk fødte tyske biolog, Jakob v. Uexkülls tanke om organismerne som subjektrelaterede betydningsbærere i deres respektive *Umwelt* – insektet i en blomst, tænkes at afsætte selvvalgte spor og tegn i landskabet, med delvis valgfrihed ofte ned på celleniveauet. (Hoffmeyer, 1993). Biosemiotikken er blevet kritiseret for antropomorfisme (fejlen at tillægge menneskelige egenskaber til ikkemenneskelige forhold). Det forekommer dog

---

⁶ Sygdommes uophørlige tilpasning (langt hurtigere end for mennesker) er et endnu bedre eksempel på evolutionær tilpasning set fra mikrobiologiens plan.

ikke altid berettiget, derimod snarere tanken om plain behavioristisk stimulusrespons for nævnte insekts vedkommende. Til indvendinger om antropomorfisme, har Sahtouris' skudt igen med, at mekanikken er opfundet af menneskene, altså *andenrangs-antropomorfisme* (22), og dog er klassisk mekanik i sin grund møntet på himmellegemer og først siden maskinvæsen.

Darwinkritikere: logikere, determinister og religiøse postdarwinister (kreationister, intelligent design og 'antidarwinitis', Tallis). Den første egentlige darwinist, Ernst Haeckel er blevet kritiseret for mekanicistisk årsagsreduktionisme (en position Darwin aldrig indtog), i forlængelse af oldtidens formodning om livets og derved mentalitetens urpotens (hylozisme), imidlertid også hans erkendelse af ontogenesen (organismens udvikling) som forkortet gengivelse af fylogenesen (artens udvikling). Samme ikkededucerbarhed af ontogenesen ud af fylogenesen samt for ringe opmærksomhed på stagnation og regression af arten er også blevet kritiseret med mere eller mindre held (jf. J. Erpenbeck/U. Röseberg, i Buhr: 496). Ovennævnte logikere har i tidens løb kritiseret evolutionsteorien for bl.a. manglende falsificerbarhed, manglende lovmæssighed, dialektisk konstruktivisme og antipositivisme (= Lewontin og Mayr m.fl.), cirkelslutninger, historisk vilkårlighed /unikke fænomener samt for i dag at være et ideologisk forskningsprogram. Nietzsche kritiserede evolutionslæren for at inddæmme 'livet', den gjorde mennesker til tilpassede tamdyr. (NW, 819). Man har også indvendt evolutionslærens induktive problemer, hos Darwin delvist selvforskyldt, i selvbiografien omtaler han sin lære som induktiv og uden brug af teorier, med afsæt i Francis Bacons empiriske metode, og dog anvender han som nævnt teorier og abduktion, en såkaldt hypotetisk-deduktiv-metodegang træffer bedre på hans teorigang (se Kap. 5). I et brev tilføjer han imidlertid, at alle empiriske observationer i grunden

tager stilling for eller imod synspunkter, er altså aldrig neutrale data, derimod behandlet og fortolket. (Brev til H. Fawcett, 1861). Når hans evolutionsteori tillige klassificeres antipositivistisk, vil vi i dag anse det for et plus (jf. Kap. 5). Andetsteds noterer han, at hans *Arternes oprindelse* er ét langt argument, i grunden dog analogi hvor argumentationen for udviklingslæren er mest central: Darwin kan kun ligne korttids menneskelig kunstig arts krydsning iblandt dyrene ved naturens endnu større muligheder for – men u-observerbare naturlige selektion, der foregår som ved en Adam Smithsk *usynlig hånd*. (Gould, b, 452). Hertil kommer Darwins livstræ med alle dets udokumenterede mellemlid, som moderne mikrobiologer (molekylære fylogenetikere) afviser med henvisning til ofte momentane mutationer på celleplanet, Gould foreslår at evolutionen foregår i korte spring, derved bliver der dog ikke tale om evolution, derimod revolution, store udsving har der imidlertid ikke været for menneskearten i 200.000 år. I vor tid søger visse forskere hellere fællestræk ift. 'fitness' end arters karakteristika. Disse kritiseres for at overse, at de herved leverer argumentation for udryddelse af netop sjældne dyrearter. Med Darwins argumenterede teori in mente giver det samtidig problemer for såvel realistiske som naturalistiske positioner, det reale kan i disse tilfælde ikke erlægges, man må i stedet erkende at evolutionsteorien er en metafysisk teori. I *The Descent of Man* kalder Darwin endog sin teori for spekulativ (jf. Kildetekster), om end den opererer med materialismer og naturalismer.

Senest har filosofen J. Fodor og M. Piattelli-Palmarini i *What Darwin got wrong* (2010) søgt at opspore logiske fejl i formodningen om naturlig selektion: teorien kan ikke forudsige hvorvidt individuelle valg eller mekaniske egenskaber er enerådende, om hvorfor og hvilke spor/egenskaber væsener i en population vælges for, derfor må intentionel udvælgelse anset for en mekanisk

evolutionær årsag ikke være korrekt. Fodor og Piattelli-Palmarini henviser til Goulds konstatering, at naturlig selektion sker for individer ikke for arter. (Gould, b, 329). Biologer (og Gould) henviser derimod til succesgraden i overlevelse som værende afhængig af hvorvidt selektionen finder sted. Mekanismerne er supplementter til naturlig selektion, medens evolutionær udvikling netop producerer genetisk tilpasning, som netop evolutionære bi-produkter – såkaldte fænotypiske lykkeriddere afhænger af (indvendt af Coyne, Kitcher og Dennet m.fl.).

Religiøs kreationistisk kritik af Darwins evolutionslære inden for undervisningssektoren, blev endeligt sat på plads i 1968, hvor højesteret i USA med stemmerne 9 – 0 stemte for at religiøse undervisningsforbud imod darwinisme i Arkansas var i strid med forfatningen (1. Amendment, skrevet i oplysningstiden, der garanterer religionsfrihed og separerer stat og kirke). Ved det første forsvar for evolutionslære (the Monkey Trial, Tennessee, 1925), havde evolutionsteoretikere tabt ved en amerikansk domstol imod argumenter, der støttede sig bogstaveligt på Noas Ark (uden dinoer og millionvis af andre arter), at Jorden er 6.000 år⁷, at Solen kunne standses (af Josua), uden konsekvenser, og at mennesker kunne skabes af ribben. Også *biosemiotikken* er blevet kritiseret for en variant af antagelsen om intelligent design i skabelsen, idet den går ud fra en iboende hensigt i celledsystemet, en sådan teleologisk formålsårsag har ikke kunnet eftervises, evolutionslæren lærer netop den modsatte tanke, og med en reduktion på 99 % af alle arter siden blågrønne algers fremkomst i

---

⁷ Udregningen fremsat af den irske ærkebiskop James Ussher 1650, baseret på kronologien i GT: verden blev skabt natten til d. 23/10 4004 f.Kr. En senere tid dygtiggjorde sig i at se bort fra John MacEnerys fund omk. 1829: af knogler og stenredskaber i drypstenshuler, med ubrudte drypstenslag, aldrig brudt af en 'syndflod', og langt ældre end Bibeltolkeres anslåede 6.000 år.

oceanerne for 3,8 milliarder år siden, har evolutionsteorien en 'fejlrate' på samme 99 %. (Engelhardt, 384). Fra anslåede 50 mia. arter til flere millioner i dag.

IV. I nyere tid har velvilligheden over for neandertalernes tilsyneladende verdenssyn endog strakt sig så langt, at man har antaget at de gjorde sig tanker om universet baseret på fund af tusindevis af rensdyr- og mammuttænder med påførte streger, her har 'moden' og iveren måske taget sin omvendte drejning; de afbildninger der offentliggøres (fx Gontzi), kunne ligeså godt ligne et udbredt linealsystem til at tage mål af fødder til fodtøj; det ligner fodsåler. I det følgende skal vi kun komme ind på Cro-Magnonerne og Neandertalensernes såkaldte **Venusstatuetter**, velvidende, at dukker, *doll*, først i tiden efter palæolitisk tid er afledt af idol og at Venus, henviser til en langt senere og måske misvisende konnotation i romertiden. Den kendteste af slagsen, Frk. Willendorf, blev fundet 1908 (af en vejarbejder), altså et halvt århundrede efter at Bachofen 1861 introducerede tanken om en fortidig matriarkalsk periode. I antikken levede legenden om amazonerne, vi ikke ved hvem var, og Kretas og spartanernes ligeså legendetilknyttede kvinder. Knossos måtte også først udgraves omkring samme periode, før deres let afklædte kvindeidealer kom for eftertidens syn. Bachofens eksempler var hovedsagelig fra antikken. Karakteristisk for førhistoriens kvinder har imidlertid været deres komplette nøgenhed, og tilsyneladende gravide udseende, i al fald frugtsommelighed og kvindeligt kropslige voluminøsitet for mange af statuetternes vedkommende. Men igen, kan her foreligge en førdomt ikke bare misforståelse, men fedme- eller skinny-shaming – også langt spinklere byggede kvinder får børn. Adskillige af statuetterne, taget som helhed, afbilder tilsyneladende ingen laktation. Det gælder især nyere af slagsen. Ofte er ansigterne skjult, kroppen er i fokus. Feminister har tolket

det til at mændene har været bange for kvindernes øjne (som Medusaøjne), men det kan vel ikke give mening, for ifølge matriarkatteorien har kvinderne jo bestemt, og dermed hvordan de skulle tage sig ud. Hvis de derimod er fra patriarkalske perioder (omend de ældste mindst 35.000 år gamle), da tanken om at frugtbarhedssymbolikken fortsat har hersket, men at mændene har frygtet de tidligere matriarkale herskerinders 'onde' øjne. (Fx udkastet af Ellen Nielsen, 26). De onde øjnes myte, der endnu overvintrer i Orienten, er imidlertid fra en ganske senere antik tid. Måske der kan have været tale om månegudindefunktioner (den som holder mensesregnskab med det månedlige), derfor det dunkle udsyn/tilsyn til øjnene. I den palæolitiske senperiode indtræder klimaændringer hvilket forårsager at mammutten som hovedjagtmål, skifter til rensdyr og dermed opbrud af permanente bopladser, samtidig forsvinder Venusstatuetterne. Med den neolitiske redskabsrevolution og agerbrugets indtræden kommer statuetterne tilbage igen, frugtbarheden af jorden kunne synes afgørende nu. Samtidig veksler statuetternes position, ofte afbildes kvinden nu siddende, 'stammomeren' er blevet 'kornfed'? Det er foreslået at Mosebogens kærlighedsæble er referencer til lignende oprindelige køkkenhaveparadiser. (H. Göttner-Abendroth). I flæng anses statuetterne for at have været kultredskaber, afbildninger af Den Store Moder, beskyttelsesamuletter, frugtbarhedsfunktioner (tilpasset skeden, som penis, som jomfrutræner eller mødomsfjerner, medens nogle er afbildet i tilsyneladende siddende fødepositor), og som pornografisk udførelse. Andre har foreslået at afbildningen skulle være identisk med originalen; fetichisme, ejerskab eller kontrol af kvinden (som voodoodoo-ker). Monica Sjö & Barbara Mor har foreslået at statuetterne afbilder Modergudinden, der leder an i det store seksuelle fællesorgie med livskræfterne. (1981/87). En fransk gynækolog har

foreslået at der er tale om klinisk bulimi (J.P. Duhard, 1991), vi tager en grinepause, medens både Gobert og Jude antager menopauseerende kvinder, for stive til at være fertile, med nutidig fedme-shaming, medens L. McDermott (1985) foreslår at kvinderne selv har udført dem, hvorfor de kigger ned over sig selv. Som Timothy Taylor indvender, er ryggsiden imidlertid afbildet, han foreslår i stedet ægteskabsamuletter, til ukendte brudes forældre, og derfor uden ansigter. (T. Taylor, 121, 124 f.). Som kuriosum kan tilføjes Heinrich Himmlers opfattelse, han antog dem for 'hottentotjøder'. Som historikeren Hobsbawm har anført, ved vi ikke hvad Tacitus' tidlige tyske transvestitiske præster mon ville have sagt, men det hører med til det at være en nation, at få sin historie galt i halsen (242). Palæontologen Leroi-Gourhan, finder det sandsynliggjort, at der ofte er tale om par, kvinde og mand, eller hermafroditiske afbildninger, han henviser til tidens tegnsymboler (se Kap. 9). Han tilføjer muligheden for plastiske afbildninger/ordspil, i én ende kvinde, i den anden en fallisk figur. (Leroi-Gourhan, 139).

Feminister har foreslået at statuetterne var udført af kvinder til lesbiske kvinder. Det forekommer ikke sandsynligt; figurernes signal er jo tilsyneladende ofte graviditet, forårsaget af heteroseksuelt samleje. Formerne taler deres sprog, på samme vis er de skandinaviske gravhøje og stendysser, der for øvrigt findes lige fra Atlanterhavet til Ishavet og i Ægypten, foreslået som repræsentationer for moderkulten. Medens Stonehenge måske ganske betegnende betyder (falliske) hængesten. De omtalte og formodede kalenderstreger (primstave m.v.), der også er fundet på statuetter (fx Malta, Bajkalsøen), kan angive måneskift for menstruerende optællere, men kan ligeså vel ligne rillerne på en dildo (som man kendte til i antikken, de såkaldte *olisbos*).

Anvendt litteratur

- Buhr, M. (Hrsg.): Enzyklopädie zur Bürgerlichen Philosophie im 19. und 20. Jahrhundert. Bibliographisches Institut, Leipzig 1988: 477-507.
- Cremona, M./Thompson, R.L.: Forbudt arkæologi. (1994). Skou/Asmark, Mørkø 2006.
- Engelhardt, R. & Siggaard Jensen, H.: Ergo. Naturvidenskabernes filosofiske historie. L & R, Kbh. 2007.
- Fodor, J./Piattelli-Palmarini, M.: What Darwin Got Wrong. Farrar/Straus/Giroux, 2010.
- Gould, S.J.: Små fisk, store fisk. Naturhistoriske eftertanker. Munksgaard, Kbh. 1989.
- : Dinosaur in a haystack. Reflections in *Natural History*. (1973 ff.). Cape, London 1996.
- Huusom, U.: Filosofisk veto. Liebhaverbøger, 2016.
- Leroi-Gourhan, A.: Die Religionen der Vorgeschichte. (1964). Suhrkamp, Frankfurt/Main 1981.
- Margulis, L./Sagan, D.: Biologisk striptease. Seksualitetens rødder. Munksgaard, Kbh. 1992.
- Morris, D.: Menneskers adfærd. (1977). Gyldendal, Kbh. (u. år).
- Nielsen, E.: Kvinden i forhistorien. Hekla, Kbh. 1981.
- Norton, M.I./Ariely, D. Building a better America. *Perspectives on Psychological Science*, 6, 1: 9-12.
- Taylor, T.: The prehistory of sex. Bantam, N.Y. 1996.
- Toynbee, A.J.: Historien i nyt lys. Gyldendal, Kbh. 1948.

Generelt til kildetekst. Tilgange til kildetekster afhænger af tekstens karakter, den kan typisk være historisk-kildeanalytisk, med fokus på datering og ophav, genre, stil, komposition, medie, intention og tendens. Den kan være argumentationsteoretisk, fx SENAT-metoden eller andre videnskabsfilosofiske tilgange (jf. Kap. 5). Den nævnte udmærker sig ved nemt at kunne huskes, i sit fokus på **spidsteser** eller **sætninger**, **eksempler**, **nøgleord**, **argumentation**, **teser**, **teorier** og **metoder** i teksten. (Døør, 1989). Tilgangen kan være detailteknologisk, fx ANT- eller Aalborgmodellens fokus på hhv. aktør- og netværksinteresser (jf. B. Latour), viden, produkt, organisation, teknik og teknologi.

”Ned i teksten, op i karakter.” (*Anne Bang Willumsen*).

Kildetekster

1. ”Men da der ikke synes at være nogen egentlig visdom eller ånd i naturen, må denne vidunderlige skønne orden skyldes, at naturen er Guds ur.” (*G.W. Leibniz, brev til Thomasius, 1708*).

2. ”Jeg har, min Herre, modtaget Eders nye bog mod menneskeslægten; jeg takker Eder for den. I vil behage de mennesker som I siger Jeres sandheder til, men I kommer ikke til at forbedre dem. Man kan ikke med stærkere farver udmale afskyelighederne ved det menneskelige samfund, som vor uvidenhed og svaghed lover sig mange trøsterige ting af. Man har aldrig anvendt så megen åndfuldhed på at ville gøre os til dyr; når man læser jert værk, gribes man af lyst til at gå på fire. Såsom det imidlertid er mere end tresindstyve år siden jeg har mistet øvelsen deri, føler jeg ulykkeligvis at det er mig umuligt at genoptage den, og jeg overlader denne naturlige gangart til dem der er mere værdige der-til end I og mig. Jeg kan heller ikke mere indskibe mig for at tage hen og opsøge Canadas vilde: for det første fordi de sygdomme hvoraf jeg er plaget holder mig tilbage hos Europas største læge og jeg ikke ville finde de samme hjælpemidler hos missourierne; for det andet fordi krigen er bragt ind i disse lande, og vore folkeslags eksempler har gjort de vilde næsten ligeså onde som os. Jeg indskrænker mig til at være en fredelig vild i den ensomhed jeg har valgt nærved Eders fædreland, hvor I burde være. -” (*F. Voltaire, brev til J.-J. Rousseau, 30. aug. 1755. Overs. Leif Nedergaard, 1987*).

Af Rousseaus svarskrivelse: ”Lad os opsøge den første kilde til alle samfundets uordener, og vi vil finde at alle menneskenes onder voldes dem meget snarere af vildfarelser end af uvidenhed, og at det vi slet ikke vød skader os meget mindre end hvad vi tror at vide. -” (*Paris, 10. sep. 1755. Overs. L. Nedergaard, 1987*).

3. ”In der Anatomie des Menschen ist ein Schlüssel zur Anatomie des Affen. Die Andeutungen auf Höhes in den untergeordneten Tierarten

können dagegen nur verstanden werden, wenn das Höhere selbst schon bekannt ist. Die Bürgerliche Ökonomie liefert so den Schlüssel zur antiken etc." (*Karl Marx: Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, 1857*).

4. *Darwin*: "Dersom organiske Væsner under skiftende Livsbetingelser frembyder individuelle Forskelligheder i alle deres Bygningsdele, og dette ikke kan benægtes; dersom der som Følge af hver enkelt Arts Tiltagen i geometrisk Progression finder en stærk Kamp for Tilværelsen Sted i en eller anden Alder eller Aarstid eller et bestemt Aar, og dette kan aldeles ikke benægtes, så vilde det, i Betragtning af alle organiske Væsners uendeligt indviklede Forhold til hinanden og til deres Livsbetingelser og en deraf følgende, for dem fordelagtig, uendelig Forskelligartethed i Bygning, Konstitution og Vaner, være i høj Grad besynderligt, om der aldrig forekom Variationer, der var nyttige for hvert enkelt Væsen, paa samme Maade som saa mange Variationer har vist sig nyttige for Mennesket./Men hvis der virkelig forekommer Variationer, der er nyttige for et organisk Væsen, er det givet, at saaledes udstyrede Individuer vil have den bedste Mulighed for at blive bevaret i Kampen for Tilværelsen; og efter Arvelighedens stærke Lov vil de være tilbøjelige til at frembringe Afkom, der viser lignende Træk. Dette, at de bedst udstyrede bevares og lever, har jeg kaldt Kvalitetsvalget. Det bevirker en Forbedring af hver enkelt Skabning i forhold til dens organiske og uorganiske Livsbetingelser, og følgelig i de fleste Tilfælde noget, der maa betragtes som et Fremskridt i Organisation. Ikke des mindre vil lave og simple Former holde sig længe, hvis de passer godt til deres simple Livsbetingelser./Ifølge den Lov, at Egenskaber nedarves i en Alder, der svarer til den, i hvilken de er erhvervet, kan Kvalitetsvalget ligesaa let modificere Æg, Sæd eller Unge som den Voksne. Hos mange Dyr vil Parringsvalget støtte Kvalitetsvalget ved at sikre de kraftigste og bedst skikkede Hanner det største Antal Efterkommere. Parringsvalget vil ogsaa give Karaktertræk, der kun er nyttige for Hannerne i deres Kamp med andre Hanner; og disse Træk vil blive nedarvet til et af Kønnene eller til begge, alt eftersom den ene eller anden Form af Nedarvning er den